

СЛОВО ПРО РЕФОРМУ

9 листопада 1906 року царським урядом було підписано Указ «Про доповнення деяких постанов діючого закону, що торкається селянського землеволодіння і землекористування». Автором подання був тодішній прем'єр-міністр – П.А. Столипін. Отже впровадження в життя знаменитого столипінського прориву в аграрному секторі вітчизняної економіки розпочалось тоді на державному рівні. Реформа мала три основних положення: селяни отримали право відокремлюватись від общини і закріплювати за собою землю у приватну власність, їм надавали земельні ділянки, вирізані із державних угідь (хутірські і відрубні господарства, а також їх переселяли у малоосвоєні аграріями регіони імперії. Одним своїм плечем реформа опиралась на Селянський банк, якому було передано 1,8 млн. десятин переважно казенних земель для продажу їх селянам. З іншого боку реформу міцно підтримувала сільська кооперація. Зокрема, в українських селах до жовтня 1917 року діяло близько 20 тисяч різних кооперативів: кредитних, споживчих, виробничих.

Загалом, Петро Аркадійович Столипін завжди ратував за багатовекторність на ниві с/г виробництва. Для себе ж виділив тільки чотири основних виробничих напрямки – державний, поміщицький, общинний і фермерський. Хоч сам особисто тяжів до двох із них: до фермерства за американським типом організації праці і до невеликих поміщицьких землеволодінь, підконтрольних місцевому самоуправлінню. Столипін навіть устиг створити страховий фонд для селян, задіяних у процес реформування, стартовий капітал якого становив приблизно 100 тисяч доларів. Він запровадив відкриття професійних курсів, шкіл та училищ, дослідницьких закладів, яких конче потребувало аграрне виробництво. Його відомий вислів: «Дайте нам двадцять років спокою і ви нас не впізнаєте» опирався на чіткі, конкретні та економічно обґрунтовані дії. Однак впевнені кроки міністра-реформатора до повселюдної ситості і достатку не влаштовували ні консерваторів, ні демократів. Адже перші таких змін абсолютно не потребували. А другі – вимагали «великих потрясінь», запорукою яких стало б загострення революційної ситуації на селі. До того ж, жорстка політика Петра Столипіна спрямована на укріплення самодержавства, викликала у суспільстві серйозний спротив. За черговим, одинадцятим замахом Столипіна було вбито. Сталось це у вересні 1911 року у Києві, хоч за іронією долі саме в Україні його реформа мала найбільший успіх, навіть попри трагічні сторінки, пов'язані із переселенцями. А іноземні економісти, вивчивши перші результати столипінських перетворень, дійшли висновку, що у разі такого ж стрімкого подальшого поступу воювати із цією країною, тим паче завоювати її, уже ніхто не зможе.

Після загибелі Петра Столипіна, самодержавство уже не здатне було себе захистити. Його загибель прискорила Перша світова, за якої військово-оборонний комплекс імперії практично проковтнув народно господарчий. Заробітна плата не встигала за ростом цін на продукти харчування та товари першої необхідності, а в усіх структурах державного управління процвітали корупція і зловживання.

Зрозуміло, що влада Рад, утвердилась тільки тому, що пообіцяла віддати своєму електоратові землю. При чому - безкоштовно та назавжди. Але через десять із лишком років керманічі країни покінчили із кооперацією на селі і перейшли до колективізації. Ця спотворена форма виробничого кооперування перетворювала село на безправний і дармовий ресурсний придаток. А про колишню столипінську аграрну реформу нагадували хіба що тільки назви молодих поселень. Безпосередньо у нашому районі, завдячуючи Петру Столипіну, з'явилися: Андріївка, Захарівка, Матвіївка, П'ятихатки, Савівка, Фролівка.

Однак вичавлювати із селянина його приватновласницьку психологію було вельми не просто. Хоч у суцільну колективізацію тоді втягувались всі. Збереглися

спогади випускника Маслівського Інституту селекції і насінництва ім. К.А. Тімірязєва, селекціонера із селекції злакових культур та коренеплодів маслівчанина І.М. Корнієнка. У 30-х роках Іван Михайлович очолював робітфак, який діяв при цьому навчальному закладі. У подальшому - Білоцерківську дослідно-селекційну станцію та кафедру селекції злакових культур с/г академії ім. К.А. Тімірязєва. А ще - займав посаду заступника міністра с/г СРСР. Як бачимо, людиною він був далеко непересічною. Тому його спогади варті того щоб подати їх дослівно: «У 1927 році я очолював маслівську комсомольську організацію. І саме нам, комсомольцям, доручили створити у Маслівці с/г комуну. Гуртом ми склали статут такої спілки, але в районному земельному відділі нам порадили організувати усе-таки не комуну, а товариство спільного обробітку землі, ТСОЗ. (ТСОЗи – усупільнювали лише посівні площі, а комуні – усе селянське майно, враховуючи і присадибні ділянки та підсобні господарства - прим. авт.). Оскільки проти комуні піднялись на дибки наші дружини, то ми мусили погодитись на ТСОЗ. У цю спілку спочатку увійшло тільки 17 сімей. Зате об'єднались ми не тільки землею, а таки ж і кіньми та інвентарем. Невдовзі наша спільна громада почала будувати конюшню на 25 кінських голів. Для села це було значне будівництво. Але навіть через рік кожен ранок у нас починався однаково: ми наввипередки бігли до своєї худоби. У 1928 році наш ТСОЗ все ж набув статусу колгоспу. Сталось це невдовзі після того, як відбувся процес розкуркулення частини маслівчан. Ми теж мали розпрощатись із особистими власницькими інтересами. Здійснити такий задум можна було тільки шляхом продажу своїх коней і закупівлі нових. Пригодився розпродаж: голова сільської Ради виставив статки розкуркулених на торги. У тому числі реманент та коней. Коня із упряжжю та возом на тих торгах можна було придбати за 50-60 крб. Що ми і зробили, позбавивши перших колгоспників їхніх власних коней. Також наше товариство придбало у куркуля Степана Чемериса молотарку і двигун до неї. Але у селі не знайшлося жодної людини, котра б зуміла того двигуна запустити. Довелось запросити механіка із мартинівського цукрозаводу, і товариші Карасюк та Гриценко пройшли у нього курс навчання. Невдовзі, у цьому ж таки 1928 році, ми змогли купити навіть цілого «Фордзона», а Ілля Гапанюк якраз закінчив курси трактористів. У 1929 році сколективізувались ще два найближчі до Маслівки села – Козин і Ємчиха. Такий розмах сам спонукав до створення управління, яке б об'єднувало колгоспи цих трьох сіл. Але управління проіснувало тільки до відомого листа Сталіна «Запаморочення від успіхів» (2.03.1930 р. - прим. авт.). Однак певну роботу воно все ж провело: в один колгосп, у спільні конюшні, були зведені коні із Маслівки, Козина та Ємчихи. Добре знаючи як то колгоспники будуть уболівати за своїми гнідами та буланями, ми усю робочу худобу перевели із Забудинок на Новоселицю, а тамтешніх коней перегнали на Забудинки. Сформували дві бригади і почали готуватись до посівної. Аж тут на селі почалась велика смута, яка ще й підігрівалась чутками про те, що мовляв тепер будуть усупільнювати навіть жінок. Із інституту (Маслівський Інститут селекції і насінництва ім. К.А. Тімірязєва - прим. авт.) нам на підмогу прийшли товариші-партійці. Та якось вплинути на бунт їм уже не вдалось. Біля сільської Ради зібрався величезний натовп, у якому переважало жіноцтво. Лемент там стояв неймовірний. І весь він зводився до однієї вимоги: «Віддайте нам назад нашу худобу!». Ми, звісно, зтялись, настоюючи на тому, що будемо і далі обробляти землю спільно, одним колгоспом. Та нас ніхто і слухати не хотів, тому біля кожної конюшні нам довелось поставити вартових із числа комсомольців. Але жінки повідбивали усі замки і порозбирали худобу, вози та інвентар. Таке ж становище було в Козині та в Ємчисі. Таким чином, розпався наш перший колгосп. Правда, залишився кістяк, 40 чоловік. От вони і повели на селі роз'яснювальну роботу. Уся вона, по суті, зводилась до однієї народної мудрості - гуртом і батька легше бити. А культурне та заможне життя можна побудувати тільки колективно. Тож у травні 1930 року у нашому

колгоспі уже налічувалось 107 чоловік. А крім нього було організовано ще два колгоспи. Але в цьому році рішенням райкому мене направили на навчання у наш інститут, а головою колгоспу було обрано товариша Рибченка...».

Серед тих сорока чоловік, які не вийшли із першого маслівського колгоспу був і міцний середняк Євдоким Васильович Сухобрус. Коли почалось усупільнення, він першим відвів свого коника до спільної стайні. Віддав і весь реманент: жатку, сівалку, культиватора, борони, котки. Чоловік мислячий і далекоглядний, Євдоким добре розумів, що раз такий процес почався, то він уже не обмине нікого. І коли перші колгоспники порозбігались, то усупільнений кінь Євдокима Сухобруса залишився мало не один у розваленому колективному господарстві. Але на вимоги дружини забрати бездоглядного годувальника додому, Євдоким тільки відмахувався: «Одначе прийдеться знову назад віддавати». Тож за таку вірність справі колективізації товариша Сухобруса призначили головою одного із новостворених колгоспів. У тому ж таки 1930 році їх у селі з'явилося навіть не три, а чотири. Пробув Євдоким на цій посаді усього місяць і більш не витримав: «Я звик не керувати, а працювати. Багато і важко. Але я не можу заставляти інших трудитись так само...». Через рік у Євдокима Сухобруса відібрали корову. Він не міг стерпіти такою несправедливості і покинув село. Сухобруси поселились у рідні, та ненадовго. Спочатку у Маслівку повернулася дружина, Ярина. До того ж, їй тут пообіцяли віддати назад корову за умови, якщо чоловік знову піде працювати у колгосп. Євдоким покорився і впрігся у колгоспне ярмо.

А ТСОЗ, про який згадує І.М. Корнієнко був усе-таки не першим у селі. У 1924 році у таке товариство об'єдналось 12 господарств, і його очолив Петро Йовхимович Макаренко. Через рік до них приєдналось ще 25 сімей. Землі для цього ТСОЗУ були відведені найкращі і одним масивом. Свої досягнення спілка демонструвала на волосній с/г виставці у Козині. Фінансувало спілку кредитне товариство засноване у Маслівці у 1922 році. У 1926 році воно трансформувалось у машинно-тракторне товариство із пайовим капіталом у 850 крб., тобто у виробничий кооператив. Маючи молотарку та трактор «Фордзон», кооператори обслуговувало як своїх 115 пайовиків так і інших односельчан. Також маслівське МТТ обслуговувало районний виробничий кооператив, який займався вирощуванням цукрових буряків. У такий кооператив тоді об'єднались Козин, Ємчиха, Салів та Кутелів. Крім того, маслівське МТТ продавало селянам різноманітне с/г знаряддя та техніку.

Діяло у селі і споживче товариство взаємодопомоги, засноване у голодному 1921 році. Тоді його фонд формувався із десятивідсоткових відрахувань від продрозверсток. За своїм статусом маслівське СТВД було філією сусіднього Козинського споживчого товариства. Останнє могло собі дозволити утримувати ветамбулаторію, оплачувати працю одного із вчителів Маслівської трудової школи та навчання одного із маслівських студентів.

Отже, ще не пройшло і десяти років після пролетарської революції, як село почало упевнено і конкретно знову капіталізуватися. Привид столипінської реформи знову підняв голову і засвітив на партійне чиновництво посоловілими від непманських статків очима. Рішення XV з'їзду ВКП(б) (12.1927 р.), які передбачали повільний, поступовий та добровільний процес кооперації були терміново переглянуті і селян силоміць потягли у колективізацію. Голова першого маслівського ТСОЗу, сільський активіст Петро Йовхимович Макаренко мав сміливість виступити із критикою цього суспільного насилля на районному партійному пленумі. За цей вчинок його пошили в опортуністи і виключили із партії. До речі, коли у часи денікінської окупації, у Маслівці, в умовах підпілля було створено першу партійну організацію, то до її складу увійшло усього три чоловіки. Одним із тих трьох тоді був якраз Петро Макаренко. Через 12 років «зраднику інтересів трудового селянства та буржуазному пристосованцю» довелось утікати в Крим. Та його знайшли й там і у 1934 році розстріляли.

А загалом, дуже непросто з'ясувати сьогодні точну кількість розкуркулених маслівських господарств та кількість сімей, висланих із села під час колективізації. Принаймні відомі прізвища двадцяти двох родин. Серед них – Петро та Степанида Макаренки. (Макаренко – одне із найпоширеніших на той час прізвищ у Маслівці – прим. авт.). У них було десятеро дітей різного віку. Ворогом народу, до речі, оголосили навіть не самого Петра Івановича, а його дружину, просту неписьменну жінку. Хату у родини відібрали, вигребли усі продукти із погребя. Двоє найменших хлопчиків померли від голоду. Двоє старших синів разом із батьком загинули на засланні. Сама ж Степанида, із найменшою дочкою, відбувала строк окремо від чоловіка. Три роки вона провела в одному із карельських таборів. Вижила тільки тому, що пощастило чистити на табірній кухні картоплю. А ще, як вона потім сама згадувала, завдячуючи допомозі місцевого населення. Справа Степаниди Макаренко, як видно настільки була шитою білими нитками, що навіть там, у таборі її часто викликали до слідчого і врешті таки виправдали. Вона повернулася додому і застала там тільки двох своїх дітей. Тринадцятирічна Ганна і чотирнадцятирічний Юрій пішли працювати у колгосп, тому їм повернули хату. У званні рядового Юрій Макаренко загине у 1944 році. Місце його загибелі так і залишиться невідомим. Складуть голови за свою Вітчизну та визволяючи Європу і сини інших репресованих маслівчан. Рядові - Загорулько Петро Свиридович, Горбач Григорій Ничипорович, Коломієць Михайло Денисович, Макаренко Євмен Тарасович, Пашенко Пилип Микитович, Рибченко Максим Гаврилович, Ткаченко Михайло Федорович та брати Карасюки, Оксентій і Петро Трохимовичі.

Але якщо знову повернутись до колективізації, то дуже цікавим у цьому відношенні є фото, датоване 1930 роком із написом: «Студенти – учасники колективізації. МІСН». Свого часу воно було надіслане випускником VIII випуску Маслівського інституту, селекціонером І.А. Тимченком. У 1938/41 роках Іван Архипович очолював Миронівську селекційну станцію. По війні – Харківський НДІ зернового господарства. На знімку він у 2-му від низу ряду, 3-тій ліворуч. Поруч із ним його одногрупник А.І. Френкель. Арон Іонович працюватиме у ВІРІ, стане соратником Миколи Вавилова. У 1941 році добровольцем піде у народне ополчення і загине обороняючи Смоленськ. Крайній ліворуч ще один одногрупник, миронівчанин Д.П. Сокольський. Давид Петрович пройде усю війну. Займатиметься селекцією пшениці на Івановській дослідній станції та завідуватиме кафедрою селекції злакових Барнаульського с/г інституту. Праворуч від І. Тимченка ми

бачимо ректора інституту М.П. Луковського. Максим Петрович очолював цей заклад у 1927/31 роках. Він же був його політичним керівником ще до призначення на цю посаду. Подальшу долю Луковського з'ясувати не вдалось. Поруч із ним очільник перших маслівських комсомольців Ілля Лавронович Рибченко.

На цьому ж фото, у цьому ж ряду, ми можемо побачити і автора наведених вище спогадів І.М. Корнієнка. Він – 3-тій праворуч. Крайній праворуч – випускник IV випуску МІСНІТ, майбутній селекціонер із селекції овочевих культур Неон Амброзієвич Щибря. У найнижчому ряду 4-тий праворуч випускник VII випуску МІСНІТ маслівчанин І.Т. Кошель. Після реорганізації закладу Іван Тимофійович викладатиме фахові дисципліни у Маслівському с/г технікумі. Він та його дружина Віра Соловйова захоплюватимуться фотографією. Тож саме завдячуючи цьому подружжю ми нині можемо оперувати рідкісними фотодокументами. Загине Іван Кошель у 1941 році, обороняючи Київ. У 4-му найвищому ряду крайній праворуч випускник VI випуску МІСНІТ, майбутній Лауреат Державної премії СРСР, селекціонер із селекції плодово-ягідних культур Михайло Семенович Журавель. У цьому ж ряду, 4-тий праворуч стоїть і його одногрупник маслівчанин Пилип Данилович Мартиненко. Як підпільник, він буде закатований білоцерківським гестапо у 1942 році.

Слід зазначити, що в бригади колективізаторів включали тільки студентів старших курсів, тих, хто уже прослухав курс лекцій «Кооперація і колективізація». Трудно уявити, як то поєднувалась у їхніх головах «буржуазно-торгашеська» кооперація із її індивідуальним інтересом виробника та зрівнялівка колективного

виробництва. Але на те ж і молода глина, щоб із неї можна було виліпити усе, що забажаєш. Відправляли такі бригади у села Білоцерківської округи, до складу якої входив і Миронівський район. Юні колективізатори організовували для селян курси аграрного лікнепу, навчаючи їх як потрібно правильно готуватись до посівної, як протруювати насіння та застосовувати інші найсучасніші агротехнічні прийоми. Крім того, як обходитись із найновішою аграрною технікою, якої на селі досі і в очі не бачили. Звісно, студенти-колективізатори займались і пропагандистською діяльністю. Вони агітували селян вступати у ТСОЗи і на прикладі світового досвіду доводили, що великі товарні господарства завжди є набагато продуктивнішими від дрібних: собівартість продукції зменшується, а можливості застосовувати найрізноманітнішу техніку розширюються.

Мобілізували маслівських студентів і для роботи у спеціальних хлібозаготівельних комісіях, оскільки у 1931/32 роках знову виникла загроза зриву плану хлібозаготівлі. До складу таких комісій входили уповноважені із району, сільрадівці, комнезамівці та вони, маслівські студенти. За кожним із них у Маслівці та у навколишніх селах була закріплена вулиця чи куток. Як правило, робота по витрушуванню, викопуванню, вигрібанню прихованого зерна починалась увечері і тяглась до пізньої ночі. А вранці студент-хлібозаготівельник мав уже бути на лекціях. Старшокурсник Толя Пухальський, майбутній академік Анатолій Васильович Пухальський, працював у одній із таких комісій, у тому числі і у Миронівці. Через багато років він згадуватиме: «Я був активним комсомольцем і щиро вірив у те, що ми чинимо правильно. Наші міста, наша промисловість, наша армія потребували хліба. Тож без екстрених заходів не можна було обійтись. І все ж, коли нам вкотре доводилось ламати піч у чийсь хаті, не залишаючи для малих дітей хоч якийсь пуд-два прихованого там збіжжя, то ми потім ніяк не могли знайти пояснення таким вчинкам... Восени 1932 року нас, студентів, мобілізували в колгоспи Київщини для того щоб ми допомогли їм завершити осінню посівну. Нам із дружиною випало одне із господарств неподалік Києва. Але і там, як скрізь, становище було катастрофічним. Тракторних сівалок МТС не дала. Коні у конюшні висіли на мотузках, бо самостійно стояти уже не могли. А голова колгоспу тільки руками розводив... За моїм кресленням у столярці збили ми тоді агрегат із двох кінних сівалок, причепили його до трактора і знайшли шістьох стариків, котрі ще не забули, як треба сіяти руками...».

У 1931 відбулось укрупнення маслівських колгоспів. Замість чотирьох їх стало два: ім. Сталіна та «Комунар». Невдовзі вони об'єднались в один – ім. Сталіна. Його головою громада обрала двадцятишестирічного Іллю Полікарповича Іщенка. Організований ним стіл ударника, або ж їдальня для колгоспників, багатьом тоді врятувала життя. Бо люди почали вмирати від голоду ще взимку 1932 року. Адже весь урожай, а він і так був слабенький, пішов у державні засіки. А от урожай 33-го року, попри холодну весну і дощове літо, уже видався гарним. Тож Ілля Полікарпович на свій страх і ризик розпорядився видати колгоспникам аж по 4 кг збіжжя на трудодень. Та той вистражданий хліб став причиною ще не однієї смерті: люди хапали його із печей ще гарячим, а потім конали у важких муках.

Варто сказати, що у 1931/34 роках, попри голод, колгоспом здає в експлуатацію два нових приміщення для тваринницьких ферм, а у селі відкриваються амбулаторія та аптека. Також відбувся перший випуск Маслівської семирічної школи. І найголовніше – було ліквідовано зрівнялівку в оплаті праці колгоспників. Що ж до самого Іллі Полікарповича, то ним зацікавився політвідділ, який діяв при Миронівській МТС. Саме вона обслуговувала маслівський колгосп. Врешті Іллю Іщенка таки знову призначили головою колгоспу, але уже у сусіднє село Потік. На війну він піде добровольцем. Час і місце його загибелі теж залишились невідомими.

А на старішій частині маслівського кладовища, у бузкових заростях ще можна знайти погребіння періоду 1932/33 років. Тобто там покояться ті маслівчани, які померли від голоду, але їх встигли поховати рідні, близькі чи сусіди. Тих, кого хоронити уже було нікому, спеціальні бригади звозили до спільної, виритої трактором, ями. Знаходилась вона попід лісом, біля самого краю кладовища. За одними даними голодомор забрав із Маслівки близько 200 чоловік. За іншими – близько – 800.

Серед жертв колективізації була і маслівчанка Улянка, прізвище якої давно усіма забуте. Вона та її семеро дітей також померли від голоду. Час уже майже зовсім зрівняв із землею і більший поховальний горбик, і семеро менших. А сама земля від тих пір зазнала ще немало перепитій. Як інструмент аграрного виробництва, не одну вона ще побачила реформу і не одне витерпіла нововведення. Зокрема і у цьому селі також. Однак результати усіх колишніх аграрних зрушень – це уже надбання історії. А результати вчорашніх земельних реформ - це те, що ми маємо сьогодні. А маємо не так уже й багато, раз земельне питання так нам щемить і пече. Тож крокуючи вперед, варто б хоч трохи озиратись у не таке вже й далеке минуле. Адже знання власної історії ще ніколи і нікому не ставало на заваді. А вона, як ніхто доводить нам, що болюча і вчасно нерозв'язана економічна проблема рано чи пізно таки переростає у політичну.